

О.Б. Гудим, ст. гр. ПВШ-11-Г1
Науковий керівник: В.І. Маслов, д.п.н.,
професор Інституту менеджменту та
психології ДВНЗ «УМО» НАПН
України

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНО-ФАХОВИХ ЯКОСТЕЙ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА В СИСТЕМІ ВИЩОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ

Анотація. У статті розкрито теоретичні аспекти, умови та зміст технології формування професійно-фахових якостей майбутнього вчителя образотворчого мистецтва в системі вищої педагогічної освіти.

Ключові слова: технологія, компетентність, професійно-фахові якості, педагогічна майстерність, знання, уміння, навички самовдосконалення.

В статье раскрыты теоретические аспекты, условия и содержание технологии формирования профессионально-специальных качеств будущего учителя изобразительного искусства в системе высшего педагогического образования.

Ключевые слова: технология, компетентность, профессионально-специальные качества, педагогическое мастерство, знания, умения, навыки самосовершенствования.

In the article the theoretical aspects, conditions, and maintenance of technology-specific formation of the professional qualities of future teachers of fine arts in higher education teaching.

Keywords: technology, expertise, professional-quality special, pedagogical skills, knowledge, skills, self-improvement.

Актуальність. Система вищої педагогічної освіти готує фахівців різних спеціальностей з набором професійно-фахових якостей, які не зовсім відповідають потребам загальноосвітніх навчальних закладів. Майбутні вчителі образотворчого мистецтва отримують ґрунтовні знання з фахових дисциплін, психології, педагогіки, проте актуальною є проблема формування компетентного фахівця не лише з набором знань, а й комплексом професійно-фахових компетентностей (професійно-фахових якостей), які є основою навчально-виховного процесу.

На сучасному етапі розвитку суспільства система освіти потребує нових підходів у підготовці фахівців з образотворчого мистецтва. Важливим аспектом проблеми технології підготовки майбутніх вчителів образотворчого мистецтва є відсутність у вищій школі професійних кадрів нового типу: високоосвічених професіоналів з сучасним креативним типом мислення.

Подолати пасивність до майбутньої педагогічної професії, надмірний раціоналізм та скептицизм студентів можна лише зверненням до їхньої ефективної сфери через нові форми та методи навчання і спілкування, створення ситуацій вільного вибору.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, яким присвячується стаття. На сьогодні невирішеним залишається питання технології формування професійно-фахових якостей вчителя образотворчого мистецтва в системі вищої педагогічної освіти, яка б відповідала вимогам і потребам суспільства.

Аналіз стану фахової підготовки вчителів образотворчого мистецтва дозволив виявити ряд суперечностей, які мають місце у процесі формування професійно-фахових якостей, а саме: між необхідністю розвитку творчих здібностей учня та недостатнім рівнем підготовки до такої діяльності вчителя; між потребами сучасного суспільства у розвитку творчої особистості вчителя образотворчого мистецтва та недосконалістю технології підготовки фахівця у вищому навчальному закладі.

Актуальність, теоретичне та практичне значення окресленої проблеми у системі вищої професійної освіти, недостатня її теоретична та методична розробленість, а також потреби сьогодення обумовили потребу дослідження.

Теоретичні засади фахової підготовки учителів, за умов нерозривності професійного та соціального компонента у вивченні навчальних предметів у вищих закладах освіти, спираються на психологічні та педагогічні дослідження А.Алексюка, І.Зязюна, та інших вчених [3;6].

Аналіз наукових досліджень та публікацій показав, що для формування професійно-фахових якостей вчителя образотворчого мистецтва в процесі вищої педагогічної освіти доцільно дотримуватися психолого-педагогічних принципів: індивідуальної мотивації та особистої привабливості мети навчальної діяльності; здатності осмислено сприймати теоретичні основи педагогічних знань з подальшою їх творчою інтерпретацією; постійного підвищення професійної та фахової майстерності; отримання задоволення від

процесу навчання; інтеграція педагогічної діяльності і неперервності навчання; використанні комп'ютерних технологій в навчальному процесі

Основна мета статті (постановка завдання). Теоретично обґрунтувати поняття «професійно-фахові якості» та їх важливість у процесі становлення майбутніх вчителів образотворчого мистецтва. Розкрити умови та зміст технології формування професійно-фахових якостей майбутнього вчителя образотворчого мистецтва в системі вищої педагогічної освіти.

Виклад основного матеріалу. Професійно важливі якості майбутнього фахівця - це ті його індивідуальні особливості, що сприяють формуванню у людини позитивного відношення до своєї професії і людей, з якими він працює, прагнення до особистісного росту, професійного вдосконалення.

Термін «професійно-фахові якості» трактується в науковій літературі неоднозначно. Оскільки успішність діяльності фахівця визначається не тільки рівнем професійних знань, умінь і навичок, а й ступенем сформованості його професійно-особистісних якостей, ними називаються ті якості особистості, які «покликані забезпечити її успішний трудовий старт і високі виробничі показники» [8].

Професійно-фахові якості формуються в ході навчально-виховного процесу під впливом зовнішніх умов, які можуть прискорити цей процес і зробити його більш успішним. Незалежно від фаху і характеру майбутньої професійної навчальної діяльності, будь-який починаючий спеціаліст повинен мати фундаментальні знання, професійні вміння та навички. Важливе значення у здобуванні цих знань, умінь і навичок має досвід творчої, дослідницької та самостійної діяльності, що дозволяє майбутньому фахівцю визначити свою позицію з того чи іншого професійного питання, проблеми.

Професійно-фаховими якостями є якості, які пред'являються сучасним суспільством до фахівців певної професії. Так, для вчителя образотворчого мистецтва це: схильність до педагогічної діяльності, професійна грамотність, творчий підхід до виконуваної роботи, розвинене просторове мислення,

розуміння орієнтуватися в художніх техніках, використовувати можливості сучасної комп'ютерної техніки, готовність до постійного самовдосконалення.

Професійно-фахові якості можна схарактеризувати як «компетентність», «педагогічна майстерність». Ряд науковців [4;5;9] розглядають професійно-фахові якості як компонент педагогічної майстерності та вказує на специфіку суб'єкта професійної діяльності, його внесок у розвиток освіти.

За визначенням В.Буряка [5], педагогічна майстерність визначається ступенем цілісності буття і самореалізацією в професії, є підсумком професійного розвитку людини, досягнення нею професійної якості. Узагальнююча риса педагогічної майстерності – усвідомлення механізмів успішності своєї праці, стрижня професії, механізмів і меж власної діяльності, здатність визначати і вирішувати (у рамках власної компетентності) професійні завдання різного рівня складності – від прикладних до методологічних. Все це дає можливість передати свою майстерність іншій людині, технологій педагогічної праці, що забезпечують відтворенню професійних дій іншими. Педагогічна майстерність починається із зосередження зусиль зі створення людини на себе, свою індивідуальність. Тому рух до майстерності має професійно-виховний потенціал.

На сучасному етапі демократизації розвитку українського суспільства особливої гостроти набувають питання формування професійно-фахових якостей вчителя образотворчого мистецтва, створення педагогічних умов, які б забезпечили художньо-професійну підготовку фахівця в системі вищої педагогічної освіти.

У зв'язку з цим одним із основних завдань педагогічної науки в Україні є вдосконалення професійної підготовки фахівців мистецьких дисциплін, зокрема вчителя образотворчого мистецтва. На це спрямована і державна освітня політика, що знайшло своє відображення в законі України «Про освіту» (1996 р.) [1], Національній доктрині розвитку освіти (2002 р.) [2].

Підготовка вчителя образотворчого мистецтва в системі вищої освіти має бути зорієнтована на активний пошук інноваційних форм, методів, що сприяють не тільки формуванню в учнів художньо-практичних навичок, а й формуванню в них здатності до емоційно-чуттєвого сприйняття оточуючого середовища.

У зв'язку з цим нагальною потребою є необхідність підготовки нової генерації вчителів та розробки комплексу теоретичних та методичних основ цього процесу.

Професійно-фахові якості розкриваються на особистісній установці – створення людини, що є змістовно зазначеним початком професійної діяльності. Ця установка, поєднана з вільним володінням тією чи іншою предметною сферою, дає можливість повноцінної навчально-виховної взаємодії. Також це володіння специфічними технологіями дає змогу продуктивно здійснювати виховання, навчання та інші види педагогічної діяльності й отримувати стійкі позитивні результати.

Формування фахових знань не зводиться до простого напруження інтелектуальних і фізичних зусиль особистості, а розглядається як якість діяльності особистості, яка виявляється у ставленні студента до змісту і процесу діяльності, в його прагненні до ефективного оволодіння цими знаннями. З огляду на це покращити процес формування фахових знань студентів слід не збільшенням кількості фахових дисциплін, а як мобілізацію викладачем особливих, характерних якостей мистецтва, педагогіки, суміжних фахових галузей [7].

До важливих факторів, що сприяють активній технології формування професійно-фахових знань, належить сам зміст навчання, а також факультативних занять з мистецтвознавчих і педагогічних дисциплін, заснованих на матеріалі народної творчості, якій властиві безпосередність, простота, що є умовою доступності занять цього виду для переважної більшості студентів, незалежно від їх природних здібностей.

На нашу думку технологія формування професійно-фахових знань студентів включає такі компоненти: фаховий світогляд особистості, що складається з системи естетичних установок, мотивів, ціннісних орієнтацій духовної спрямованості особистості, який формується в процесі вивчення загальнотеоретичних дисциплін; фахова компетентність – узагальнені художньо-педагогічні знання, уміння та навички, що закріплені в пізнавальній діяльності в процесі засвоєння фахових дисциплін; фахова майстерність методичні знання, вміння і навички закріплені в художньо-педагогічній діяльності в процесі методичних занять і в процесі педагогічної практики.

Ця змістовна сутність складається із системи загальних критеріїв формування фахових знань, серед яких інтегрованим є духовна спрямованість особистості. Найбільш загальними якісними критеріями оцінки ефективності взаємодії образотворчого мистецтва і педагогіки у формуванні фахових знань студентів є рівні розвитку основних компонентів художньо-педагогічного становлення – фаховий (художньо-педагогічний) інтерес, художні і педагогічні здібності, фахове мислення. Названі компоненти можуть вважатися базисними для студентів і достатніми, щоб на їх основі були сформовані фахові знання. Показники рівня розвитку окремих компонентів виражаються через систему параметрів, кожен з яких є своєрідною вимогою конкретного нормативу.

В цей процес повинні бути задіяні і стати об'єктом наукового переосмислення та експериментального дослідження знання з фахових дисциплін, які засвоює майбутній вчитель образотворчого мистецтва, як знання, що формують естетичну культуру особистості майбутнього педагога. Щоб усунути прогалини у дослідженнях фахових знань, можна поставити своїм завданням аргументувати теоретичну модель цих знань, в якій були б чітко визначені рівні, критерії та взаємозв'язок окремих структурних компонентів.

Маючи на увазі, що фахові знання є динамічним комплексом властивостей (вони або ж зростають, посилюються, або згасають), в них відображена не загальна структура, а окремі критерії, які, на нашу думку, дуже суттєві при підході до досліджуваної проблеми.

Структура технології засвоєння учнями логіко-інформаційного матеріалу включає чотири фази:

- фаза сприйняття і розуміння отримання інформації, сприйняття, узагальнення, короткочасне запам'ятовування;
- фаза осмислення та запам'ятовування – включення інформації до системи знань, яка складалася і переведення її у довгочасну пам'ять;
- фаза застосування, пошук, відтворення необхідної інформації, її практичне використання;
- фаза контролю, контроль здійснюється паралельно першим трьома фазами.

Пізнання в технології навчання відбуваються під керівництвом педагога, і ця обставина полегшує засвоєння нового матеріалу. Нові знання постають перед студентом «відфільтрованими», в них виділено найбільш значиме, розкриті причинно-слідчі зв'язки, показана практична придатність і шляхи подальшого розвитку науки.

Основні параметри фахових знань у технології їх формування:

1. Логічність, якість, продуманість викладеного матеріалу.
2. Ступінь переконливості його викладу.
3. Рівень інтересу, який викликав в студентів викладений матеріал.
4. Актуальність викладеного матеріалу.
5. Ступінь позитивності до почутої інформації.
6. Науковість і новизна поданого матеріалу.

У засвоєнні знань ключова роль належить розумінню. Знання, які розумієш, легше засвоюються і запам'ятовуються. Процес розуміння здійснюється на основі різних мислительних операцій: аналізу, зіставлення даних, порівняння, комбінування тощо. При цьому відбувається перехід від сприймання до абстрактного мислення – засвоєння теоретичних знань.

Засвоєння нового матеріалу триває на етапі первинного закріплення – застосування знань і умінь. На цьому етапі забезпечується осмисленість і повнота сприймання, а отже і успішне виконання самостійної роботи.

Проблема формування професіоналізму в педагогічній діяльності є однією з найважливіших, що порушуються останнім часом у вищій педагогічній освіті. Професіоналізм поєднуються з кар'єрним успіхом людини та характеризується наступними якостями: прогностичними вміннями, комунікативними навичками, освіченістю, системністю та аналітичністю мислення, постійним самоконтролем, діловою активністю, протистоянням кризовим ситуаціям, прагненням до постійного самовдосконалення. Відзначаються також інформованість, досвід, професійні знання, педагогічна культура, усвідомлення мети фахової діяльності, інтерес до неї, усвідомлення умов професійного зросту.

Професіоналізм не є вродженою якістю або здібністю людини. Його потрібно формувати протягом життя [9]. Вузкопрофесійних знань, умінь, навичок недостатньо для опанування фаховою майстерністю, запорукою успіху є творче ставлення до своєї справи, вміння втілити власну оригінальну концепцію в життя.

Становлення фахівця протягом життя є нескінчений процес його розвитку як в особистому, так і в професійному житті, розвитку його індивідуальності, формування особистості.

Соціально-психологічними чинниками технології формування професійно-фахових якостей визначаються, перш за все, такі:

- змістовий (спрямований на забезпечення системного, концептуального, різнобічного художньо-професійного розвитку вчителя);
- організаційний (спрямований на ефективне, стабільне й перспективне формування педагогічної майстерності, реалізацію сучасного педагогічного досвіду);

- особистісний (виявляється у рахуванні специфічних потреб особистості у художньо-професійному розвитку, які можуть бути забезпечені у процесі самовиховання та у системі навчально-виховної діяльності);
- науковий (виявляється у важливому розгляді умов формування даного утворення для розвитку теорії і методики виховання, а також у необхідності виявлення ступеня наукової дослідженості цього явища) [4;5].

Висновки. Технологія формування професійно-фахових якостей вчителя образотворчого мистецтва в системі вищої педагогічної освіти відкриває оптимальні шляхи до формування фахівця інноваційного типу, здатного стати суб'єктом професійної життєдіяльності.

Грунтуючись на загальнотеоретичних позиціях, що стосуються сутності формування професійно-фахових якостей у майбутніх учителів в процесі художньо-педагогічної освіти проаналізовано психолого-педагогічні фактори, що впливають на цей процес. До них, на нашу думку, належать важливий елемент мотиваційної сфери фаховий інтерес, фахові здібності, і фахове мислення. Усі ці фактори є важливими чинниками у формуванні фахових знань майбутнього вчителя образотворчого мистецтва

Формування фахових інтересів залежить від активності особистості у художньо-педагогічній діяльності. Фахові здібності, до яких належать художні і педагогічні здібності залежать від вроджених задатків і змісту фахових дисциплін. Фахове мислення залежить від вміння аналізувати і систематизувати інформацію.

Висновки. Враховуючи незаперечну цінність існуючих здобутків вітчизняних та зарубіжних вчених, практиків, слід зазначити, що проблема формування художньо-професійних якостей вчителя образотворчого мистецтва в системі вищої педагогічної освіти залишається однією з актуальних проблем сьогодення і передбачає вирішення низки завдань щодо організації й змісту навчання. У зв'язку з цим є необхідність визначення та обґрунтування основних напрямків діяльності системи вищої педагогічної освіти з урахуванням рівня розвитку творчого потенціалу конкретного

педагога, індивідуальних здібностей і можливостей фахівця, його професійного досвіду, потреб масової педагогічної практики.

Література

1. Закон України «Про освіту» від 23 березня 1996 року № 100/96-ВР
2. Національна доктрина розвитку освіти України у ХХІ столітті – К: “Шкільний світ”, 2001. – 16 с.
3. Алексюк А.М. Педагогіка вищої освіти України: історія, теорія. Підручник для студентів, аспірантів. К.: Либідь, 1998. 500 с.
4. Артюхова, О. В. Мистецтво як джерело формування художнього світогляду особистості [Текст] / О. В. Артюхова // Педагогіка вищої та середньої школи : зб. наук. праць. – Кривий Ріг : КДПУ, 2005. – № 10. Спеціальний випуск : Художньо-педагогічна освіта ХХІ ст.: Теорія та методи, технології / редкол. : В. К. Буряк (гол. ред.) та ін. – С. 22-30.
5. Буряк, В. Розвиток професійно-педагогічних якостей у системі безперервної освіти [Текст] / В. Буряк // Вища школа. – 2005. – № 2. – С. 50-57.
6. Зязюн І.А. Гуманістична стратегія теорії і практики навчального процесу. К.: Рідна школа, 2000. № 8. С. 9-10.
7. Каленюк О.М. Активність студентів в художньо-творчій діяльності //Наукові записки ТДПУ. Серія: Педагогіка. – 2004. № 3. С. 47-50.
8. Крылова Н. Б. Формирование культуры будущего специалиста: Метод. пособие. М.: Висш. шк., 1990. с. 10
9. Мистецтво у розвитку особистості [Текст] : монографія / за ред., передмова та післямова Н. Г. Ничкало. – Чернівці : Зелена Буковина, 2006. – С. 224.